

УДК 82. 09-051”19“ Г. Кочур : 821.161.2.09 Т. Шевченко

ШЕВЧЕНКІАНА ГРИГОРІЯ КОЧУРА

Роксолана Зорівчак

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, Львів, 790000, Україна)
email: rvzori@ukr.net*

Розвідку присвячено Г. Кочуру як шевченкознавцю. У численних своїх дослідженнях науковець звертав увагу на новаторство як визначальну рису Шевченкової поезії, на надзвичайну поетичність та музикальність Шевченкового слова, на мовний аскетизм і велике емоційне напруження його творів. Охарактеризовано внесок Г. Кочура в розвиток перекладознавчого аналізу світової шевченкіани, зокрема англomовної, французької, польської, словацької, чеської. Відзначено також внесок Г. Кочура в історію світової шевченкіани.

Ключові слова: Шевченко, англomовні переклади, французькі переклади, польські переклади, словацькі переклади, чеські переклади, оригінал, поезія.

У поезії “Вони, що захват і роздум свій...” (збірка “Інтинський зошит”) Г. Кочур дав блискучу аскетично стислу характеристику Т. Шевченка, пишучи про “...правду цієї землі прастару, / яку почув і втілив Тарас” [1, с. 9].

У статті “Шевченко в моєму житті” Г. Кочур зворушливо розповідає, яке місце посідає у його житті Шевченків “Кобзар”. Стаття датується орієнтовно початком 1990-х років. Опубліковано її в першому томі двотомного видання критичних праць Г. Кочура 2008 року [5, т. 1, с. 269–270].

Автор підкреслює, що критики часто зазначають громадсько-політичну, ідейну вагу Шевченкового слова. Це, очевидно, слушно, але не слід забувати, що Шевченкове слово – поетичне, що це слово новатора в поезії. Далеко не всі розуміли вагу Шевченкового поетичного слова. Навіть М. Драгоманів у листах на Наддніпрянську Україну стверджує, що буцімто через малоосвіченість Т. Шевченка за формою його поеми відстали від Пушкінових та Лермонтових. Такі погляди Г. Кочур вважає явним анахронізмом та стверджує, що ще на початку ХХ ст. К. Чуковський та М. Богданович довели, що Шевченкова поетика – нове слово в розвитку поетичного мистецтва, що зміни ритмів в Шевченковій поезії досконало відображають зміни настроїв. Свої роздуми закінчує Г. Кочур твердженням: “У майбутньому поезія пішла шляхом Шевченкових новацій” [Т. 1, с. 269]. Головне – це стихія поетичного слова, і ця естетична насолода – високе почуття.

У цій же статті Григорій Порфірович вдається у спогади і розкажує, як Шевченко увійшов у його життя, щоб залишитися там назавжди. “Просвіти” у селі Феськівка не було. Ще в дошкільні роки читати хлопчиком так дуже хотілося, що читав усе підряд, але незабаром довідався, що в пасічника діда Гната є книжка, що зветься “Кобзар”. Це було друге видання “Кобзаря” В. Доманицького (1908 р.), куди ввійшли

всі на той час відомі поезії Т. Шевченка. До школи Г. Кочур почав ходити в 1915 р., ще до революції, але школа була російська, і в ній не було й згадки про Т. Шевченка. “Лише після революції, і то не відразу, – згадує Г. Кочур, – школу українізували, з’явилися українські читанки, в яких були й уривки з “Кобзаря” [Т. 1, с. 270]. Згодом, коли Григорій Порфірович збирався поступати в Київський інститут народної освіти, він уже був власником скромної шевченкіани. Особливо цікавили його ілюстрації “Кобзаря”. Згадуючи лекції М. Зерова з української літератури в Київському інституті народної освіти, Г. Кочур висловлює дуже цікаву думку, що справжній викладач повинен бути не лише глибоким дослідником і блискучим лектором, а й майстерним декламатором. “Виконання віршів “Мені однаково...” та “Понад полем іде...” не те що лишилося в пам’яті, а ніби назавжди ввійшло в мій слух” [Т. 1, с. 270], – пише Григорій Порфірович про події давні-давні. Читаю, перечитую вкотре – і страшно стає. Адже тепер лише окремі молоді вчителі можуть без тексту цитувати поетичні рядки. То чи ж годні вони прищепити своїм учням тягу до поезії, прагнення її?! У цій же статті Г. Кочур пише, що протягом життя йому довелося читати чимало характеристик творчості Т. Шевченка – серед них чимало ворожих. “Особливо відгук Белінського, – пише Григорій Порфірович, – безпрецедентний у своїй бруталності – його навіть огидно цитувати” [Т. 1, с. 270].

Досить критично ставиться Г. Кочур до надто ускладненого теоретизування навколо Шевченкового слова. Ось як дуже делікатно висловлюється він: “До шухляди хотілось би покласти й усякі концепції та інтерпретації, просто залишитися наодинці з “Кобзарем”, розгорнути книжку і навмання, не вибираючи на чому око зупиниться, – почати десь із середини сторінки, з половини рядка, відразу поринути в цю стихію. Отут тобі й естетична насолода, тут мимоволі почнеш пишатися скарбом, що його нам дарувала доля” [Т. 1, с. 270].

Г. Кочур написав багато широкомасштабних праць з історії та теорії українського художнього перекладу, передусім, про рецепцію творчості Шекспіра, Данте в нашій літературі. Він удосконалив методику перекладознавчого аналізу, зокрема щодо дослідження іноземної шевченкіани. Оскільки обмежити Т. Шевченка лише Україною не маємо найменшого права, мусимо випрацювати методику перекладознавчого аналізу з урахуванням своєрідностей цільових мов. Адже перекладознавчий аналіз значною мірою залежить від того, які мови, яку просодію зіставляємо. Завдання це не легке, бо нам, вихованим на поезії Т. Шевченка, буває складно охопити, усвідомити ментальність іншого народу. Г. Кочур досліджував англомовну, французьку, чеську, словацьку, та польську шевченкіану. Більшість його праць з іноземної шевченкіани було опубліковано в шістдесяті ювілейні роки минулого сторіччя. У ті роки закордонних публікацій – за окремими щасливими винятками – ніхто не бачив. Тому рецензії Г. Кочура мали важливе пізнавальне та виховне значення.

У “Всесвіті” (№ 10 за 1964 р.) знаходимо рецензію під заголовком “Шевченко французькою мовою” на ювілейні видання французької шевченкіани [Т. 1, с. 243–247]. Під рецензією один із псевдонімів Г. Кочура – Г. Кононенко. Належність цього псевдоніма Г. Кочуру підтверджується формально бібліографічною карткою, що зберігається в Літературному музеї Григорія Кочура в Ірпені [Т. 1, с. 589; 3, ч. 1, с. 30 ілюст.]. Є ще один беззаперечний доказ – науковий ідіостиль Григорія Порфіровича, який має низку унікальних рис. У рецензії йшлося про поетичну збірку Т. Шевченка

в перекладі Е. Гільвіка (33 вірші), опубліковану 1964 р у Парижі, та французький переклад повісті “Художник” і уривків із “Щоденника” (перекладачі – Е. Гільвік та Ж. Ляфон – опубліковано в Парижі 1964 р.). Пишучи про збірку перекладів Е. Гільвіка, науковець детальніше зупиняється на французькій традиції перекладати віршові рядки прозою і стверджує, що ритмічне обличчя поета заслуговує відтворення для цільового читача. У “Літературній Україні” за 8 березня 1966 р. уміщено рецензію Г. Кочура на книжку французькою мовою “Тарас Шевченко (1814–1861), його життя й творчість” (Париж, 1964), де, крім перекладів Шевченкових віршів, уміщено також критичні матеріали, зокрема велику за обсягом статтю А. Жуковського “Шевченко у Франції” з бібліографічним покажчиком. У рецензії знаходимо дуже цікаву інформацію про те, що, на думку А. Жуковського, ім’я Т. Шевченка вперше написано французькою мовою 1868 р., але, згідно з даними, що їх львівський дослідник М. Гресько опублікував у газеті Львівського університету “За радянську науку” (№ 38 від 3 грудня 1965 р.) ще раніше Шевченкове ім’я зустрічається в газеті “Revue indépendante” за 10 серпня 1847 р. у вміщеному там “Порівняльному нарисі слов’янських мов і літератур” Е. Хоцького [Т. 1, с. 248]. У рецензії йдеться також про шевченкознавчу статтю М. Шерер, уміщену в журналі “Revue des études slaves” 1965 р. (Т. 44).

Саме бібліографічному покажчикові М. Греська присвятив Г. Кочур окрему статтю, опубліковану в “Літературній Україні” за 15 вересня 1967 р. [Т. 1, с. 250–251]. Дослідник надзвичайно високо оцінює цей покажчик, уважає його найкомпетентнішим і щодо кількості позицій і щодо коментування їх. Є одне дуже цікаве критичне зауваження у рецензії, на яке автор міг дозволити собі лише в роки відносно політичної відлиги. Наводжу його повністю: “Декілька позицій (безперечно, відомих складачеві бібліографії) він пропустив з міркувань політичних. Не думаю, щоб це було слушно: бібліографія повинна бути повна, та й у критичних оглядах таких творів не слід ні замовчувати, ні обмежуватись лайливою етикеткою, а розглядати принципово, з поважною аргументацією” [Т. 1, с. 250]. Зацитований уривок – доказ наукової мужності Григорія Порфирівича. Була то відлига, та все ж відлига в “часи глухонімії” (Леся Українка).

Покажчик М. Греська опублікувала Львівська державна наукова бібліотека. Коли Григорій Порфирівич писав рецензію на покажчик, він і не припускав, що ця ж бібліотека випустить 1999 р. перше видання, а 2006 – друге (уже двотомове!) видання його бібліографічного покажчика [2; 3], на які з’явилося 22 рецензії...

Один примірник покажчика М. М. Греська зберігається в бібліотеці, де понад півстоліття тому його було видано. На жаль, дотепер продовження чекає. Є над чим замислитися українським романістам. До речі, ненадрукованою і незахищеною залишилася докторська дисертація М. М. Греська “Шевченко і Франція” – перше такого роду дослідження в українському шевченкознавстві [1].

Під заголовком “Добрі переклади англійською мовою” Г. Кочур опублікував солідну рецензію на англійськомовну збірку вибраних поезій Т. Шевченка у перекладі Джона Віра (Торонто, 1961) з передмовою перекладача. У ній Г. Кочур висловив чимало цікавих думок щодо Шевченкового естетичного такту, відчуття мови, принципу “найсуворішої ощадності” у висловах. Автор дуже високо оцінює переклади Джона Віра. Окремо зупиняється рецензент на необхідності показати чужому читачеві справжнє ритмічне обличчя нашого поета [Т. 1, с. 232–235]. На англійськомовну збірку

“Тарас Шевченко – співець народної волі” (Нью-Йорк, 1962) Г. Кочур відгукнувся рецензією під заголовком “Новий збірник, присвячений Шевченкові”, у якій акцентував на вагомості перекладів творів Т. Шевченка різними мовами, зокрема англійською [С. 240–242].

У рецензії на монографію М. Мольнара “Шевченко у чехів і словаків” (Пряшів, 1961) Г. Кочур визначає дуже позитивною рисою автора його намагання подати історію виникнення перекладу чи критичної праці і не обмежуватися лише літературою, а включати в свій розгляд також музику, графіку, скульптуру. На думку рецензента, було б доречно розглянути детальніше тему юнацького спіткання О. Бржезіни, одного з найвидатніших представників чеського символізму, з творчістю Т. Шевченка (ідеться про два ранні вірші О. Бржезіни з української тематики “Пісня про Хоруженка” і “Брати”).

У розвідці “Шевченко в польських перекладах”, уперше опублікованій у “Всесвіті” у листопаді 1961 р., стисло викладено понад столітню історію польської шевченкіани, від першого (не збереженого) перекладу поеми “Катерина” А. Сови (Е. Желіговського), що датується 1856 р. [Т. 1, с. 220–231]. Характеризуючи переклади та шевченкознавчі статті й коментарі Леонарда Совінського, що 1861 р. опублікував свій коментований переклад поеми “Гайдамаки”, Г. Кочур висловлює дуже цікаві думки щодо психології творчості перекладача. Він вважає переклад Шевченкової поеми певним актом громадянської мужності, своєрідним подвигом перекладача. Незважаючи на очевидну розбіжність поглядів між поетом і перекладачем, Л. Совінський переклав сумлінно й точно, а це – очевидно, не легко.

Детальніше зупиняється науковець на перекладах Л. Кондратовича (відомий під псевдонімом – Владислав Сирокомля), зокрема, на перекладі поеми “Наймичка”. Наводячи уривки в оригіналі та в перекладі Владислава Сирокомлі, Г. Кочур чітко вказує на головну ваду перекладача – його балакучість. Він також зазначає, що для свого часу – шістдесятих років ХІХ ст. – переклади відіграли позитивну роль, знайомлячи польського читача з Т. Шевченком, але пропонувати сучасному польському читачеві ці переклади, запевняючи, що це і є справжній Шевченко, – означає робити погану послугу і нашому поетові, і польським читачам.

Зокрема детально зупиняється автор на перекладах С. Твердохліба, що вийшли у Львові окремою збіркою 1913 року – 37 поезій. Аналізуючи переклади С. Твердохліба, перекладознавець зазначає, що технічно перекладач дійсно дуже вправний, але, що ближчий він до ритміки оригіналу, на погляд П. Зайцева, то далі відходить він від його змісту, від характерних особливостей Шевченкової поезики.

Г. Кочур стверджує, що і кількістю перекладів з Т. Шевченка, і художньою вартістю чималої частини їх польська література серед літератур світу стоїть на одному з перших місць.

Перекладач з 25 мов та 30 літератур, глибокий знавець світової літератури, Г. Кочур належав до тих науковців, що легко мислять міжлітературними і міжмовними категоріями і можуть проводити надзвичайно цікаві порівняння та зіставлення. Так, у статті про італійського поета Джакомо Леопарді Г. Кочур зазначає, що прославлений польський романіст С. Жеромський замолоду пробував перекладати поезії Джакомо Леопарді і порівнював його з Т. Шевченком, чії поезії він перекладав також. Ось висновок Г. Кочура: “Зіставлення несподіване і, здавалося б, непереконаливе:

що спільного в італійського аристократа з колишнім кріпаком, у скептика і песиміста з бунтарем, носієм ідеї народного повстання? А проте, читаючи гнівні інвективи і палкі заклики Леопарді, його протиставлення давньої величі й нинішнього занепаду, мимоволі пригадуєш Шевченкове “славних прадідів великих правнуки погані”. Цю близькість, цей збіг і відчув С. Жеромський – перекладач патріотичної поезії Леопарді, відзначивши (в приватній розмові), що перекладав він “до деякої міри в Шевченковій тональності” [Т. 2, с. 833-834].

Пишучи про українські переклади поезій Яна Кохановського (перекладач – П. Тимочко), Г. Кочур стверджує, що доречно було б подати переклади кількох Давидових псалмів в інтерпретації Я. Кохановського, зокрема тих, що їх наслідував і Т. Шевченко. Для тьмушого читача це був би цікавий матеріал для порівняння. Очевидно, про точне відтворення тут не може бути мови. Адже обидва поети користувалися не оригіналом, а прозовими перекладами: Т. Шевченко – церковнослов’янським, а Я. Кохановський – латинським [Т. 2, с. 908].

Доречно було б зібрати шевченкознавчі статті та рецензії Г. Кочура, доповнити їх його окремими висловлюваннями з інших матеріалів та з епістолярію і опублікувати книжечкою – незначною розміром, але дуже вагомою глибокими думками. Була б така книжечка явищем великої культурної ваги. Як і все інше, що залишив українській та світовій культурі Григорій Кочур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Боронь О.* Гресько Михайло Михайлович / О. Боронь // Шевченківська Енциклопедія / В 6 томах. – К.: НАН України. Ін-т літератури імені Т. Г. Шевченка, 2012. – Т. 2 Г–З. – С. 250.
2. *Григорій Кочур* : бібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, ЛНУ імені Івана Франка, Наук. б-ка ; уклад.: Г. Домбровська, З. Домбровська ; наук. ред., авт. передм. Р. Зорівчак ; редкол.: Б. Якимович (голова), Р. Зорівчак, Г. Домбровська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 1999. – 256 с.: іл., портр. – (Українська біобібліографія. Нова серія ; чис. 2).
3. *Григорій Кочур* : біобібліогр. покажч. : у 2 ч. / [уклад.: Г. Домбровська, З. Домбровська ; наук. ред., авт. передм. Р. Зорівчак ; редкол.: Б. Якимович (голова) та ін.]. – 2-ге вид., доопрац. і доповн. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006.
4. *Кочур Г.* Інтинський зошит: Вірші 1945-1953 років / Г. Кочур ; передм. В. Скуратівського. – К. Молодь, 1989. – 40 с.
5. Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв’ю : у 2 т. / Г. Кочур ; Упоряд. А. Кочур, М. Кочур ; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008.
6. *Т. Г. Шевченко французькою мовою (1847–1967)* : бібліограф. покаж. / Львів. держ. наук. б-ка ; склав М. М. Гресько. – Львів, 1967. – 42 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.11.2013

Прийнята до друку 24.01.2014

ШЕВЧЕНКІАНА ГРИГОРІЯ КОЧУРА**Роксолана Зоривчак**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
(ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина)
э. п. rvzori@ukr. Net*

Статья посвящена Григорию Кочуру как шевченковеду. Во многих своих исследованиях ученый подчеркивал новаторство как основную черту поэзии Т. Шевченко, чрезвычайную поэтичность и музыкальность его поэзии, речевой аскетизм и эмоциональную напряженность его произведений. В статье рассматривается вклад Г. Кочура в развитие переводоведческого анализа мировой шевченкианы, в частности, англоязычной, французской, польской, словацкой, чешской. Рассматривается также вклад Г. Кочура в историю мировой шевченкианы.

Ключевые слова: Шевченко, англоязычные переводы, французские переводы, польские переводы, словацкие переводы, чешские переводы, оригинал, поэзия.

HRYHORIY KOCHUR AS SHEVCHENKO SCHOLAR**Roksolana Zorivchak**

*Ivan Franko National University of Lviv
(1 Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine)
email: rvzori@ukr.net*

The article focuses on Hryhoriy Kochur as a Shevchenko scholar. In his writings, Kochur accentuated novelty as a distinguished feature of Shevchenko's poetry along with its extraordinary soundscape and musicality, lingual asceticism, and great emotional intensity. Kochur's contribution to the development of Translation Studies analysis of world Shevchenkiana has also been discussed. Moreover, attention has been paid to Kochur's writings on the history of world Shevchenkiana.

Key words: Shevchenko, Anglophone translations, French translations, Polish translations, Slovak translations, Czech translations, original, poetry.